

УДК 130.2:008(477)18/19(045)

О. А. Матюхіна

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Національний авіаційний університет
ORCID 0000-0003-2789-0237

Анотація. У статті з позицій комунікативної філософії висвітлюється становлення комунікативного простору української культури. Окреслюючи розмаїття стилів та напрямів художньої культури епохи, особливо увагу приділено символізму. Зазначено, що символізм зумовив спадковість у формування комунікативного простору культури, його тісний зв'язок із надбаннями культури народної. Українські митці своєю творчістю, діяльністю об'єктивно відроджували та створювали відповідний запитам епохи комунікативний простір. Якщо художня культура формувала комунікативний простір цінностями, сенсами, образами, новими інтерпретаціями, то образотворче мистецтво створювало їхнє візуальне втілення, формувало візуальний ряд. Визначено роль просвітницької діяльності культурних товариств як ретранслятора досягнень національної культури серед народних мас. Комунікативний простір української культури став провідним фактором утвердження національної самосвідомості на індивідуальному та суспільному рівнях.

Ключові слова: комунікативний простір; національна культура; семіосфера; символізм; інтерпретація сенсів.

Вступ

Стратегія сталого розвитку обрана як основна стратегія розвитку сучасної України. 30 вересня 2019 вийшов Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» (Про цілі, 2019). Документ передбачає досягнення стабільності в соціальній, економічній, екологічній сферах. Для досягнення мети необхідна консолідація суспільства, координація діяльності різних суспільних верств, громадян країни, досягнення взаємодії її співпраці замість конфронтації.

У комунікативній філософії наголошується, що суспільство як єдине ціле створюється в процесі комунікації, яка може відбуватися лише в окресленому комунікативному просторі. «Комунікативний простір – це не просто вмістилище комунікацій, а їхній внутрішній зв'язок. Він має певну цілісність, і, як будь-яка цілісність, не є рівною сумі своїх елементів» (Маниковская, 2005). Історія свідчить, що в процесі формування єдиного комунікативного простору в Україні завжди значну роль відігравала національна культура. Якщо виходити із системної теорії, то комунікація виступає, передусім, як смислова. «Так само як еволюція демонструє часовий смисловий характер суспільної системи, а диференціація – її предметний смисловий характер, комунікація артикулює соціальний смисловий характер», – зазначив Н. Луман (Луман, 2001: 13). Суспільство не лише формує комунікативний простір, що відповідає його потребам. У цьому просторі народжуються, поширюються й утверджуються ідеї, сенси, що визначають напрям суспільного розвитку. В економічній сфері виникають передумови, але сенси, ідеї, що консолідують націю, виступають чинниками її розвитку, формуються в контексті насамперед духовної культури, особливо такої її складової, як культура художня.

Художня культура в Україні протягом історії була джерелом культурних цінностей, засобом їхнього збереження та ретрансляції. «Культурні цінності мають значення також тому, що являють собою основу, навколо якої організується вся економічна сфера, без якої прогрес є неможливим» (Pazder, 2008). Представники її як у II половині ХІХ – початку ХХ століть, так і в ХІХ столітті своєю творчістю об'єктивно будували, створювали комунікативний простір української культури, який консолідував націю в реалізації її державницьких прагнень. Українські культурологи зазначають, що твори художньої культури створюють свій власний світ і в цілісності будують

простір культури з відповідними сенсами. Цей світ визначає характер кодування та декодування сенсів художніх творів, що є необхідним для повноцінного функціонування комунікативного простору національної культури.

Минуле не тільки визначає сьогодення, але й підказує шляхи вирішення актуальних проблем. Нагальна потреба консолідації суспільства для вирішення завдань сталого розвитку спрямовує увагу дослідників на період кінця ХІХ – початку ХХ століть. Саме в цей період сформувався такий комунікативний простір суспільства, що став підставою для самовизначення українців як модерної політичної нації. В кінці ХІХ ст. в Україні відбувався процес національного відродження, самоусвідомлення нації як політичного суб'єкта. Важливим аспектом національного відродження було не лише відродження, а формування модерного простору української культури. Нація в процесі становлення формує відповідний культурний національний простір. О. Гриценко зазначає що «культурний простір є комунікативним по своїй суті» (Гриценко, 2019: 29). Він об'єднує комунікативними зв'язками в єдине ціле різноманітні об'єкти. Отже, в кінці ХІХ – на початку ХХ століть на українських землях відбувалася побудова та організація національного культурного комунікативного простору, що прискорило формування новітньої політичної нації, утвердження національної самосвідомості.

Тому в сучасних умовах дослідження особливостей процесу формування комунікативного простору української культури на межі століть набуває нової актуальності. І в наш час перед українським суспільством знов постає завдання розвитку спільного комунікативного простору для реалізації взаємодії членів суспільства, а надбання та досягнення минулого здатні збагатити сучасність.

Мета дослідження

У статті ставиться мета дослідити особливості формування комунікативного простору української культури кінця ХІХ – початку ХХ століть, а також окреслити чинники формування спільної семіо-сфери засобами художньої культури і поширення спільних сенсів, символічних кодів просвітницькими організаціями.

Методологія дослідження

Характером дослідження зумовлена його методологічна основа, а саме застосування компаративного, соціокультурного та культурно-історичного підходів у

їхній діалектичній єдності. Для вирішення окремих завдань дослідження були застосовані метод системного аналізу, принципи сходження від абстрактного до конкретного, принципи системності та когерентності.

Результати

Українська культура кінця XIX – початку XX ст. розвивалась у смисловому полі культури європейської. Їй також було притаманним розмаїття стилів та напрямів, активні пошуки нових форм і методів художньої виразності, освоєння нових тем. У художній культурі на межі століть були представлені всі провідні напрями європейської культури: натуралізм, символізм, імпресіонізм та ін. Але все розмаїття стилів та напрямів було підпорядковано найбільш повному та яскравому втіленню національної ідеї, утвердженню її в комунікативному просторі.

У формуванні українського національного комунікативного простору, як і в попередні епохи, провідну роль відігравала література. Саме в літературі осмислювалися попередні і створювалися нові тексти культури, збагачувалось смислове поле. Нові тенденції в літературі проявились у збагаченні тематики. Поряд із життям села до кола тем входить складне, різноманітне життя міста: робітників, інтелігенції, представників міських низів. Митці не тільки показували важкі умови праці, визиск, злиденність селян та робітників, але й зародження протесту. Найяскравіше цю тему було втілено у творчості І. Франка, П. Мирного, В. Стефаніка, М. Черемшини, Л. Мартовича. Зовсім новою темою для української літератури стало висвітлення, у всій його складності та неоднозначності, життя інтелігенції. Письменники прагнули осмислити місце та роль інтелігенції в українському суспільстві, втілити це розуміння в художній образ, показати, яким шляхом має йти інтелігенція, щоб дійсно та гідно виконувати свою роль ідейних проводирів нації. Комунікативне поле культури збагачується новим образом – революціонера, безстрашного борця за народну справу. Ця тема тісно переплітається з темою історичною, визвольних змагань XVII–XVIII століть. Водночас громадянська та історична тематика тісно переплітаються з темою утвердження особистості, розкриття людини як неповторної особи. Вже не людина розглядалась як частина народу, а народ як спільність неповторних особистостей. «Знаходження форм для вираження пошуку свободи думки та свободи особистості завжди було символом змін історичного часу» (Сухова, 2017: 125). Індивідуалізація, психологізм були швидко сприйняті українською літературою, набули в ній нових, неповторних рис, оскільки гармоніювали з такою характерною рисою української культури, як гуманістичність та поглиблювали її.

Значний внесок у розвиток комунікативного поля української культури здійснив символізм. В українському мистецтві символізм набував національного, громадського, революційного звучання, як і характерна для символізму тема протиставлення особи та суспільства, героя та натовпу, буденщини і краси. У символічній формі українські митці втілюють свій протест проти національного гноблення, приниження («Орґія», «Бояриня» Л. Українки), оспівують героя, поводиря, який усіма силами, навіть ціною життя, намагається розбурхати, підняти на боротьбу пасивні, придавлені злидня-

ми маси («Мойсей», «Іван Вишенський» І. Франка, «Перед зривом» А. Чайковського). У символічній формі, через барвисті постаті народного фольклору міфології, розкривається конфлікт митця та суспільства, поривання до царства краси та трагічність підкорення сірій буденщині («Лісова пісня» Л. Українки).

Символізм в українському мистецтві слугував більш глибокому, філософському всебічному осмисленню проблем сучасного українського суспільства. Символізм притаманний народній українській культурі. Він є засобом її вираження, особливо в усній народній творчості і живописі. Достатньо згадати українські думи та народні картини «Козак Мамай». Ці твори наповнені символічними сенсами, що передають і тугу за славним козацьким минулим, його героїзацію як «золотого віку», надію на майбутнє, окреслення духовних якостей, притаєних справжній людині, герою. Вони вводили слухачів та глядачів у комунікативне поле, що об'єднувало минуле і сьогодення, адресатів перетворювало на творців і адресантів послань, що втілювали цінності культури національної. Творці високої національної культури кінця XIX – початку XX століть свідомо прагнули осмислити, втілити у своїх творах глибокий філософський зміст, символічні сенси культури народної, сприйняти її лад думок, світовідчуття, збагативши їх надбаннями загальносвітової культури. «Посилаючись на символи, ми вільно переходимо від епохи до епохи, мандруємо культурою та заглиблюємось у її найглибше ядро. Кожен символ змушує учасників діалогу до такого спілкування, яке не лише стосується загального уявного канону, але також стосується космосу і священного, а також багатовікового культурного депозиту» (Eichstaedt, 2012).

Символізм у художній культурі сприяв поєднанню в єдине ціле комунікативних просторів народної та національної культури. І це забезпечило інтенсивне утвердження та поширення комунікативного простору модерної політичної нації з її прагненням суверенності як мети. Особливо потужного звучання символізм набув у творчості Л. Українки. Вона поєднувала його з романтизмом і надавала громадського, національного звучання. І. Франко писав: «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст цієї слабосилої, хворої дівчини... у неї є свій власний патос, своє власне слово» (Франко, 1981: 265–266). В її творчості в нерозривну єдність зливаються свобода особи і свобода нації. І у своїх ліричних, драматичних творах поетеса оспівує сильних, мужніх, незламних борців, вносить в українську літературу дух сили, мужності, невпинної боротьби, особистої та національної гідності. Поряд із символічними образами, символічним кодом української народної культури, особливо Полісся, Наддніпрянщини, вона звертається до символічного змісту культур інших народів та епох. Леся Українка своєю творчістю не лише сприяла об'єднанню символічних кодів, сенсів народних культур етнографічних регіонів України в семіосферу національної української культури, але й збагатила її надбаннями культури світової. Символізм української культури сприяв формуванню спільного комунікативного простору, утвердив у ньому нові сенси, цінності – неповторність та цінність особистості, право її на свободу, творчу самореалізацію.

«В культурі і через культуру іде пошук гармонії між «Я» і «Ми», між окремою особою і суспільством» (Матюхіна, 2012). Людина поставала як вища цінність, не як засіб, а як мета суспільного розвитку.

Візуалізація нових сенсів, символічних кодів спільного комунікативного простору здійснювалася в руслі образотворчого мистецтва. Якщо художня література формувала комунікативний простір цінностями, образами, новими способами інтерпретації сенсів високої та традиційної культури, то живопис, графіка, скульптура надавали їм візуального втілення, формували візуальний ряд комунікативного простору. Український живопис став одним із провідних факторів формування комунікативного простору, надаючи візуальне втілення змістам, цілям та цінностям соціокультурного буття. Звертаючись до історичного жанру, митці створювали романтичний образ козацьких часів. «Бій Богуна з Вишневецьким» М. Самокіша, «Гість із Запоріжжя» Красицького, «В'їзд Богдана Хмельницького в Київ» М. Івасюка та ін. переносили глядача в часи визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, пробуджували пам'ять про славетне минуле і надію на майбутнє.

Особливе місце в живопису займали побутовий жанр та пейзаж. К. Трутовський, М. Пимоненко показували у своїх картинах духовну красу народу, своєрідність, барвистість українських свят, традицій. Особливе місце в українському пейзажному живописі посідає С. Васильківський. У своїх пейзажах митець створював поетичний цілісний образ рідної землі, уособлення гармонійної єдності людини та природи («Козача левада», «Хутір»). В історичних побутових творах митця також вражає гармонійна єдність людини і природи. «У художній спадщині майстра твори на теми козацтва за своєю кількістю й за значенням посідають друге місце після пейзажів. В історичних полотнах Васильківського («Козаки в степу», «Козак у степу», «Козак Голота», «Запорожець на посту») відображено величність рідних просторів, дано емоційне, узагальнене уявлення про деякі моменти з минулого України, в образах героїв втілено хоробрість, властиву народів. Показуючи українське козацтво, митець відзначав його внесок у національно-визвольну та антифеодальну боротьбу народу, а також уособлював в образах козаків вільнолюбство, мужність широких народних мас» (Неудачін, 2009). Портрети митців, діячів науки утверджували демократичні погляди, підкреслювали високу гідність людини – творця, митця, людини праці.

У традиційній культурі повсякденність нормується через сталі традиції, які формують комунікативний простір культури. Мова, традиції та далека відстань були головними охоронниками комунікативних меж культури. Тому велике культуротворче та культурозберегаюче значення мала діяльність українських науковців і митців зі збереження, дослідження та популяризації надбань традиційної культури регіонів України. Організаторами етнографічних досліджень і студій виступали культурно-просвітницькі та наукові товариства. В Україні вони виступали осередками консолідації національно свідомих сил. Створений у 1873 р. «Південно-західний відділ Російського Географічного товариства» організовував експедиції. В його друкованому органі «Записки Південно-західного відділу Російського Географічного товариства» публі-

кувались архівні матеріали. Також були створені музей та бібліотека. Створене у Львові в 1873 р. Літературне Товариство ім. Т. Шевченка (з 1893 р. – Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка) стало виконувати роль Української Академії Наук. Із 1892 р. щорічно виходило шість томів «Записок НТШ». Завдяки дослідницькій, видавничій та музейній діяльності наукових товариств у науковий мистецький обіг увійшли твори усної народної творчості, народного живопису, ужиткового мистецтва з його багатим символічним кодом. Значна роль у популяризації народних традицій належить театру, що відіграв роль пропагандиста національної культури та мови. Достатньо згадати «театр корифеїв» – першу українську театральну трупу під проводом М. Кропивницького, оперні постановки. ««Вечорниці» П. Ніщинського – розгорнута оперна сцена, що увібрала в себе щедрі мелодичні, ладові та метроритмічні багатства українського пісенного і танцювального фольклору. Музично-сценічна картина «Вечорниць» не лише відтворювала красу народних звичаїв, побуту й колоритних етнографічних деталей, а й піднесено-романтично оспівувала щиру, життєрадісну вдачу, поетичність українського народу (Нариси, 2006: 20).

Збагачення комунікативного простору модерної української культури надбаннями комунікативного простору культури традиційної з багатством його об'єктів та змістів пов'язувало його з міцним підґрунтям традиції. Через зв'язок із культурою традиційною комунікативний простір високої культури набував загальнонаціонального характеру.

Культурно-просвітницькі товариства, особливо створена в 1868 р. «Просвіта», відігравали роль національної системи освіти. А. Гриценко зазначає, що: «Попри обмеженість сил, нові культурні осередки й мережі розвивалися й охоплювали небачені раніше аудиторії для української національної культури. Зокрема, товариство «Просвіта», розбудовуючи свою мережу, перед Першою світовою війною вже нараховувало 73 філії, котрі мали 2944 читальні, розташованих у 75 % населених пунктах Східної Галичини» (Гриценко, 2019: 111). Читальні не тільки поширювали серед народу твори українських письменників, але й організовували гуртки самоосвіти українською мовою, аматорські театри. Просвітницька діяльність товариств сприяла та визначала утвердження та поширення «сенсового поля» національної культури. Це створило передумови кодування і декодування сенсів художньої культури, поширення їх у культурному просторі тогочасного українського суспільства.

Українські митці, вчені, діячі культурно-просвітницьких товариств процесом своєї творчості та її результатами відроджували та створювали відповідний запитами народу національний комунікативний простір. У всіх галузях художньої культури створювалися твори мистецтва, національні за змістом і формою. Культурний простір епохи наповнювався об'єктами, які надавали йому виразно національного характеру. Твори літератури збагачували наявні та створювали нові цінності, категорії й параметри сенсів, що впливали та визначали характер комунікаційних відносин у культурному просторі, формували комунікаційний простір національної культури. Це відіграло значну роль у підйомі національної самосвідомості українського народу, що знайшло свій вираз у визвольних змаганнях I чверті XX ст.

Обговорення

Комунікативний простір, зокрема простір культури, виступає сталим об'єктом дослідження. Класичними в цьому відношенні є праці М. Хайдеггера; засновника комунікативної філософії Ю. Хабермаса; представників постструктуралізму П. Бурдьє «Соціальний простір: поля і практики», Е. Гідденса. Комунікація в системній теорії Н. Лумана слугує базовим концептом осмислення соціальної системи. В семантико-прагматичній концепції У. Еко обґрунтовує взаємозв'язок семіотики, комунікації та теорії інформації, що є дуже важливим для осмислення структури комунікативного простору. Феномену культурного простору присвячені праці А. Бистрова «Культурний простір як предмет філософської рефлексії», А. Кулешова «Культурний простір як сукупність габітусів», В. Тишкова «Культурний смисл простору» та ін. Одним зі способів концептуалізації культурного простору є філософія Ю. Лотмана, зокрема його концепція «семіосфери», культурологічна концепція І. Дзюби. Відомий український філософ М. Попович розумів культурний простір насамперед як культурний ландшафт. Як наголошував учений, ключову роль у його формуванні відіграють культурні осередки. Ґрунтовне дослідження національного культурного простору України наведено в докторській дисертації О. Степанової «Національний культурний простір України: концептуальні засади розвитку і становлення», низці статей, зокрема статті А. Філіна «Культурний простір: основні його види та культурна діяльність суспільства щодо задоволення соціокультурних потреб громадян». В українській культурології ця тема досить нова і основна увага дослідників зосереджується на філософських аспектах теми. Філософське осмислення закономірностей становлення, характеру національного культурного простору України створює теоретичну базу для осмислення більш конкретних питань теми. Зокрема актуальним є дослідження особливостей комунікативного простору національної культури в різні історичні періоди, його місця в процесі формування національної самосвідомості.

Висновок

Суспільство як цілісність формується в процесі комунікації. Складовою цього процесу виступає творення і відтворення культури. Діалектичність процесу полягає в тому, що культура, своєю чергою, визначає установки, сенси комунікації, створює свій комунікативний простір як основу комунікативного простору суспільства загалом. Саме в цьому полі відбувається зіставлення та гармонізація індивідуальних, групових сенсів із загальними, створення та розвиток суспільного цілого. «Кожній культурній епосі відповідає певний «культурний проект», який формується у відповідь на актуальні проблеми часу, та є уособленням шляху і засобів їх подолання» (Скиба, 2019: 167).

Таким проектом об'єктивно стала українська культура кінця ХІХ – початку ХХ століть. Необхідною умовою розвитку нації, консолідації її для досягнення суверенітету виступала наявність спільного комунікативного простору національної культури. Художня культура цього періоду стала провідним чинником його становлення та поширення. Письменники, поети, художники, скульптори, архітектори, діячі театру процесом своєї творчості, її результатами створювали відповідний глибинним потребам нації комунікативний

простір. Культурний простір суспільства наповнювався об'єктами, сенсами, що надавали йому виразно національний характер. Цінності, категорії, параметри сенсів, закладені в комунікативний простір творами художньої літератури, візуалізувались у творах живопису, театральних виставах. Завдяки зверненню митців до надбань культури традиційної комунікативний простір модерної української культури збагатився комунікативним простором культури традиційної, що пов'язало його з міцним підґрунтям традиції. Діяльність культурно-просвітницьких товариств відіграла провідну роль у поширенні надбань художньої культури. Кореляція простору культури національної з простором мистецтва сприяла його розвитку та утвердженню як основи комунікативного простору нації.

Список літератури

1. Eichstaedt Jarosław Pamięć, tradycja i historia w perspektywie semiotyki tartuskiej [Електронний ресурс] // Jarosław Eichstaedt // Atena i Arachne, która z nich piękniej tkaninę wyszywa: historia i antropologia – Wieluńskabibliotekaregionalna, 2012 – (W.23) – Colloquia Etnologica – S.135-147. – Режим доступу: https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6408/Pamiec_tradycja_i_historia_w_perspektywie_semiotyki_tartuskiej.pdf?sequence=1&isAllowed
2. Pazder Dominika. Rola przestrzeni kulturowych w kreacji współczesnego śródmieścia/ Dominika Pazder // Czasopismo techniczne, Architektura, 2008– Wyd. Politechniki Krakowskiej – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-article-BGPK-2589-0084>
3. Гриценко О. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування: Монографія / О. Гриценко — Київ: Інститут культурології НАМ України, 2019. – 256 с.
4. Луман Н. Власть / Н. Луман (Пер. с нем. Ю. Антоновско-го) – М.: Праксис, 2001. – 256 с.
5. Маниковская М. Коммуникативное пространство художественной культуры / М. Маниковская // Философия и общество, 2005. – [Електронний ресурс] – Вып. №1(38) – Режим доступу: <https://www.socionauki.ru/journal/articles/126732>
6. Матюхіна О. Іоанн Павло ІІ про християнські коріння культури Європи / О. Матюхіна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія — К.: НАУ, 2012. – № 2(16) – С. 92-95.
7. Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; Редкол.: Сидоренко В. (голова) та ін. – Київ: Інтертехнологія, 2006. – 1054 с.
8. Неудачін Д. Українська національна тематика в творчості С. І. Васильківського / Д. Неудачін // Зб. матеріалів наукової конференції, присвяченої 155-й річниці з дня народження видатного українського вченого академіка АН України М. Ф. Сумцова, 17 квітня 2009 р. – Х. : Оригінал, 2009. Режим доступу: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2009/article.html?n=410>
9. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
10. Скиба І. Проблеми цивілізаційного вибору України в контексті ідеалів української філософії / І. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: Вид.-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк» 2019. – № 2 (30) – С. 163-172.
11. Скороварова Є., Маслик Д. Комунікативний простір сучасної культури / Є. Скороварова, Д. Маслик – 2016. – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/5571/027-029.pdf>
12. Сухова Н. Проблема збереження людяності в процесі суспільного розвитку ХХ-ХХІ ст. / Н. Сухова // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: Вид.-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2017. – № 1(25) – С. 123-126.
13. Франко І. Література, її завдання і найважливіші ціхи // І. Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. — Київ: Наукова думка, 1981. – Т. 31. – 384 с.

References

- Hrytsenko, O. (2019). *Kulturnyi prostir i natsionalna kultura: teoretyczne osmyslennia ta praktyczne formuvannia [Cultural space and national culture: theoretical understanding and practical formation]*. Kyiv: Instytut kulturolohii NAM Ukrainy [in Ukrainian].
- Luman, N. (2001). *Vlast [Power]*. (Yu. Antonovskiy, Trans.). Moscow: Praksis [in Russian].
- Manikovskaia, M. (2005). Kommunikativnoe prostranstvo khudozhestvennoi kultury [The communicative space of artistic culture]. *Filosofia i obshchestvo, Philosophy and Society*, 1(38). Retrieved from: <https://www.socionauki.ru/journal/articles/126732> [in Russian].
- Matiukhina, O. (2012). Ioann Pavlo II pro khrystyianski korinnia kultury Yevropy [John Paul II on the Christian roots of European culture]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Seriya: Filosofiya. Kulturologiya, Proceedings of the National Aviation University*, 2(16), 92-95 [in Ukrainian].
- Narysy z istorii teatralnoho mystetstva Ukrainy XX stolittia [Essays on the history of theatrical art of Ukraine in the twentieth century]*. (2006). V. Sydorenko (Ed.) ta in. Kyiv: Intertekhnolohiia [in Ukrainian].
- Neudachin, D. (2009). Ukrainska natsionalna tematyka v tvorchosti S.I. Vasylyvskoho [Ukrainian national themes in the work of S.I. Vasylyvskiy]. *Zb. materialiv naukovoi konferentsii, prysviachenoi 155-y richnytsi z dnia narodzhennia vydatnoho ukrainskoho vchenoho akademika AN Ukrainy M. F. Sumtsova, Proceedings of the scientific conference dedicated to the 155th anniversary of the birth of the outstanding Ukrainian scientist, Academician of the Academy of Sciences of Ukraine M. Sumtsov*. Kharkiv: Oryhinal. Retrieved from: <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2009/article.html?n=410> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezidenta Ukrainy "Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku": vid 30 veres. 2019 r. No. 722/2019 [Decree of the President of Ukraine "On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030" from September 30, 2019, No. 722/2019]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> [in Ukrainian].
- Skyba, I. (2019). Problemy tsyvilizatsiinoho vyboru Ukrainy v konteksti idealiv ukrainskoi filosofii [Problems of Ukraine's civilizational choice in the context of the ideals of Ukrainian philosophy]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Seriya: Filosofiya. Kulturologiya, Proceedings of the National Aviation University*, 2(30), 163-172 [in Ukrainian].
- Skorovarova, Ye., Maslyk, D. (2016). Komunikatyvnyi prostir suchasnoi kultury [Communicative space of modern culture]. Retrieved from: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/557/1/027-029.pdf> [in Ukrainian].
- Sukhova, N. (2017). Problema zberezhenntia liudianosti v protsesi suspilnoho rozvytku XX- XXI st. [The problem of preserving humanity in the process of social development of the XX - XXI centuries]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Seriya: Filosofiya. Kulturologiya, Proceedings of the National Aviation University*, 1(25), 123-126 [in Ukrainian].
- Franko, I. (1981). Literatura, yii zavdannia i naivazhnishi tsikhly. *Zibrannia tvoriv [Collection of works]*. (Vol. 1), (p. 384). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Eichstaedt, J. (2012). Pamieć, tradycja i historia w perspektywie semiotyki tartuskiej [Memory, tradition and history in the perspective of Tartu semiotics]. *Atena i Arachne, która z nich pięknie tkanię wyszywa: historia i antropologia [Athena and Arachne, which of them sews the fabric more beautifully: history and anthropology]*. Retrieved from: https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6408/Pamieć_tradycja_i_historia_w_perspektywie_semiotyki_tartuskiej.pdf?sequence=1&isAllowed (in Polish).
- Pazder, D. Rola (2008). Przestrzeni kulturowych w kreacji współczesnego śródmieścia / Dominika Pazder [Cultural spaces in the creation of the contemporary downtown / Dominika Pazder]. *Czasopismo techniczne, Architektura [Technical journal, Architecture]*. Retrieved from: <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-article-BGPK-2589-0084>

Матюхина А.

КОМУНИКАТИВНОЕ ПРОСТРАНСТВО УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКОВ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ

В статье с позиций коммуникативной философии рассматривается процесс становления коммуникативного пространства украинской культуры. Отмечая разнообразие стилей и направлений художественной культуры рассматриваемого периода особое внимание уделяется символизму. Подчеркивается, что символизм обусловил преемственность в формировании коммуникативного пространства украинской культуры, его тесную связь с культурой народной. Представители украинской культуры своею творческой деятельностью объективно возрождали и создавали соответствующее вызовам эпохи коммуникативное пространство. Если художественная литература формировала коммуникативное пространство ценностями, смыслами, образами, новыми способами интерпретации, то изобразительное искусство создавало их визуальное воплощение, формировало визуальный ряд. Отмечается роль просветительской деятельности культурных обществ, их функции ретрансляторов достижений национальной культуры среди народных масс. Коммуникативное пространство украинской культуры на рубеже столетий стало мощным фактором формирования национального самосознания как на индивидуальном, так и на общественном уровнях.

Ключевые слова: коммуникативное пространство, национальная культура, семиосфера, символизм, интерпретация смыслов.

Matyukhina O.

THE COMMUNICATIVE SPACE OF UKRAINIAN CULTURE OF THE LATE XIX- EARLY XX CENTURIES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF NATIONAL IDENTITY

Introduction. Today the implementation of sustainable development goals by the world community and Ukraine, in particular, the process of the communicative space of Ukrainian culture forming at the turn of the XIX-XX centuries is acquiring new relevance. **The aim** is to study the features of the formation of the communicative space of Ukrainian culture in the late XIX and early XX centuries. **The tasks** are to outline the factors of a common semiosphere formation utilizing artistic culture and the dissemination of joint meanings, symbolic codes by educational organizations. **Research methodology.** The nature of the research determines its methodological basis; the paper uses a comparative, socio-cultural, and a cultural-historical approaches in their dialectical unity. To solve individual research problems, the method of systems analysis, the principles of ascent from the abstract to the concrete, and consistency were applied. **Research results.** Noting the diversity of styles and trends in the artistic culture of the XIX and early XX centuries, special attention is paid to symbolism. It is noted that symbolism determined the continuity in the formation of the communicative space of Ukrainian culture, its close connection with the culture of the people. And this provided an intensive affirmation and spread of the communicative space of the modern political nation with its striving for sovereignty as a goal. **Discussion.** Representatives of the Ukrainian culture objectively revived and created a communicative space corresponding to the challenges of the era. If fiction formed a communicative space with values, meanings, images, new ways of interpretation, then fine art created their visual embodiment, formed a visual series. The role of educational activities of cultural societies as repeaters of the achievements of national culture among the masses is noted. **Conclusion.** Society as a whole is formed in the process of communication. A component of this process is the creation and reproduction of culture. Ukrainian culture became a cultural project of the late XIX and early XX centuries. Writers, poets, painters, sculptors, architects, theater workers created a communicative space corresponding to the deep needs of the nation by the process of their creativity and its results. The correlation of the space of national culture with the space of art contributed to its development and establishment as the basis of the nation's communicative space. The Ukrainian society is again faced with the task of developing a common communicative space for the implementation of the interaction between members of society and the achievements of the past can enrich the present.

Keywords: communicative space, national culture, semiosphere, symbolism, sense interpretation.